

Podborský, Vladimír

[Eibner-Persy, Alexandrine. Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg): die Funde der Grabungen 1890-1892 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1983, vol. 32, iss. E28, pp. 316-318

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109323>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

stupně se zabývá jednotlivými oblastmi, kde byla bádenská kultura rozšířena. Všímá si domácího podloží v jednotlivých regionech a rovněž působení bádenských horizontů na časově i územně blízké archeologické kultury. Tyto úvahy jsou zakončeny synchronizačním přehledem I. až III. horizontu, absolutním datováním kultury a přehledem stěžejních jevů, které se udály v této kultuře na celém území jejího rozšíření. Monografie je vybavena přehlednými přílohami, mapami, přehledy hmotné náplně jednotlivých oblastí a grafickými tabulkami vyznačujícími jednotlivé závislosti ve vývoji bádenské kultury a zobrazujícími také vzájemnou pozici rozličných složek ve vývoji bádenské kultury. Závěrem lze konstatovat, že práce Z. Sochackého přináší mnoho nových poznatků o bádenské kultuře na území jejího rozšíření; zvláštní pozornosti si zaslouží jeho grafické přílohy, jimiž se snaží autor přiblížit různé procesy v průběhu trvání bádenské kultury. Je to práce významná v mnoha směrech a jistě si zaslouží pozornosti všech archeologů, a to nejenom těch, kteří se zabývají eneolitickým obdobím.

Pavel Košťálek

Alexandrine Eibner-Persy: *Hallstattzeitliche Grabhügel von Sopron (Ödenburg)*. Die Funde der Grabungen 1890—1892 in der Prähistorischen Abteilung des Naturhistorischen Museums in Wien und im Burgenländischen Landesmuseum in Eisenstadt. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 62, Eisenstadt 1980, 209 stran, 15 obr. v textu, 115 tabulek, 5 příloh.

Jsou pravěké lokality, které vešly do dějin archeologie a staly se pojmem; byly místem školení a růstu celých generací archeologů a zaplatily za to často daň v podobě rozptýlení nálezů, nedostatečné dokumentace, mnohdy i ztráty nálezových souvislostí atd. Jde však vesměs o naleziště pro pravěk klíčová a proto se i současná archeologie k nim musí stále vracet a pokoušet se těžit i ze zčásti znehodnocených památek vhodné informace. K lokalitám tohoto druhu patří na čelném místě návrší Várhely (Burgstall) u Šoproně (Ödenburg), pověstné svými skvělými keramografickými výjevy z doby halštatské.

A. Eibner-Persy se podjala nesmírně důležitého, ale i nesnadného úkolu shromáždit a zhodnotit památky z Burgstallu u Ödenburgu, které zůstaly z dob rakousko-uherského soustátí uloženy v rakouských muzejních sbírkách (především Přírodovědné muzeum ve Vídni a Burgenlandské zemské muzeum v Eisenstadtu). Podle skromného konstatování autorky (str. 27, 94) má její monografie především zpřístupnit materiály thesaurované v Rakousku dalšímu výzkumu a pomoci tak vytvořit základní materiálový vědecký fond halštatské „metropole“ u Šoproně, ve skutečnosti však meze materiálové publikace daleko překračuje: mnohostrannou archeologickou, chronologickou a kulturně-historickou analýzou přináší významný příspěvek k dějinám celého východohalštatského okruhu a k historii starší doby železné vůbec.

Autorka začíná svou práci charakteristikou přírodního prostředí lokality. Poloha Burgstall tvoří asi 3 km dlouhý hřbet, na němž se v severovýchodní části rozkládá hradisko z HaC, a jihojihozápadně od něho, v pruhu od severu k jihu, rozsáhlý soudobý mohylník. Hradisko má nepravidelný špičatě oválný tvar s delší osou (dl. asi 1.260 m) ve směru SZ—JV, 2 brány a včetně jihozápadního předvalí objímá plochu asi 48 ha. V okruhu 7 km od Ödenburgu jsou další nejméně 3 halštatská hradiska s příslušnými nekropolemi (polohy Warischberg, Häuslerberg a Himmelsthron) a další husté současné osídlení, pomineme-li již starší pravěká naleziště (lengyelská, sk. Balaton, popelniceových polí) i raně historické osídlení (latén, římské, středověké).

Historie výkopů burgstallských mohyl začíná rokem 1887 (Ludwig Bella, Otto Müller), postupně se na zdejších výzkumech podíleli i Josef Szombathy, Moritz Hoernes aj. badatelé, řada institucí (Městské muzeum v Ödenburgu, Antropologická společnost ve Vídni, Národní muzeum v Budapešti) a od roku 1971 zde pracuje Archeologický ústav MAV v Budapešti (E. Pateková).

Nálezové fondy ze starších výkopů se dostaly do různých sbírek. Celkový obraz o dosavadních exploatacích mohyl musí dnes zůstat nutně již jen vysoce pravděpodobný

a je zásluhou A. Eibner-Persy, že na jeho zpřesnění nelitovala námahy ani času. Počet mohyl na Burgstallu lze odhadnout na ± 200 (podle L. Belly 136 velkých a asi 60 menších mohyl); současně je v terénu patrných již jen 108 mohyl — podle nejnovějšího zaměření E. Patekové.

Autorka publikace se s velkou péčí podjala úkolu shromáždit všechna dostupná fakta o největším i vnitřním charakteru pohřebiště. Ukazuje, že mohyly jsou na nekropoli uspořádány do 3 uskupení: severního (3 mohyly se nacházejí již v jihozápadním předvalí hradiska a byly poškozeny stavbou pozdně laténské hradby), středního a jižního; uspořádání respektuje směr terénního hřbetu (S—J) a vytváří uprostřed jakousi „ulici“, vedoucí nekropolí k JZ bráně hradiska (srovnání s antickými hřbitovními cestami, dělicími pohřebiště na 2 půlky — str. 28, není v této souvislosti od věci). Velikost mohyl kolísá: výška od 1 do 7 m, \varnothing od 5 do 10 m, jsou však i extrémní případy: tzv. královská mohyla byla vysoká 6—7 m a měla průměr 34—35 m. Podle velikosti se autorce podařilo rozdělit mohyly (srov. diagram na obr. 11) do 2 kupin, s nimiž koresponduje i vnitřní stavba hrobu (kamenná hrobka — prostá zahloubená jáma). Velké hrobky měly bohatý především keramický inventář (40 i více nádob); kovové materiály se dochovaly špatně v důsledku kremeačního pohřebního ritu. Pohřební zbytky byly ukládány vešměs do popelnice, postavené vždy ve východní části hrobu, výjimečně (moh. 148) byla identifikována místo keramické popelnice dřevěná, bronzem pobitá skřínka, příp. (moh. X) organická schránka kremace, která se přirozeně nedochovala. Skladba funerální keramiky se v hrobech pravidelně opakovala. Celkem je v předmětné monografii zachycen inventář 44 prokopaných hrobů, z čehož 30 celků má bližší, tj. využitelné nálezné údaje.

V další části — vysloveně archeologické — podává autorka typologickou analýzu hrobového inventáře mohyl z Burgstallu. Velkou pozornost věnuje zvláště keramice (typicky kalenderberské tvary, obecně halštatské formy, zvláštní předměty). Registrovány jsou i kovové, kamenné i kostěné předměty, i zbytky dřev (uhlíky, zbytky stro-mové kůry) a pryskyřice.

Zvláštní kapitolku věnuje i výzdobě keramiky, což je v případě daného inventáře zvláště nutné. Rozlišuje 11 výzdobných technik (malování, inkrustace, souvislý černý povlak, kanelace, rytí, kolkování, kružidlový ornament, plastická výzdoba aj.), základní výzdobné motivy (geometrické, figurální) a kombinace motivů.

Jak tomu ani jinak nemohlo být — podrobnou analýzu věnuje figurálním vyobrazením na zásobnicích s kuželovitým hrdlem: antropomorfní i zoomorfní zobrazení je tu provedeno kolkovanou či rytou technikou; akcentují se zvláště nádoby z mohyly č. 27 (tab. 16, 17: žena pracující u vertikálního tkalcovského stavu, jiná žena s vřetenem, další s lyrou-forminxem hrající k práci, po stranách 2 figury se zdviženými rukama) a č. 28 (tab. 28—30: scéna jízdy s vozem a koňským spřežením, scéna lovu, tance, hudebníků); podobná vyobrazení se předpokládají i na nádobách z mohyly č. 80 a z nepřesně identifikované mohyly (č. 96 či 98), které jsou fragmentární, a k figurálním výjevům patří i obětní scéna z mohyly č. 3 z polohy Warischberg, která v knize blíže analyzována není.

Kapitola o zobrazeních hudebních nástrojů tvoří svého druhu samostatnou studii, vycházející z autorčiných dřívějších, v tomto smyslu přípravných statí. Hudební nástroje z obrázků na ödenburgských nádobách interpretuje A. Eibner-Persy jako rozličné formy lyry (4 strunná lyra, menší lyry se strunami v pravouhlém rámu), jimž analogie spatřuje i v malbě na nádobě z Nových Košarisk ze Slovenska a z Fischbach v Bavorsku. Lyru s delším tělem z mohyly 27 srovnává pak s řeckým forminxem, zaznamenaným i historicky; menší lyry mohou být vykládány jako žaltáře nebo cetry, příp. místní speciální nástroje odjinud neznámé. V širších souvislostech (hudební nástroje jsou v dané oblasti vyobrazovány ještě na tepaných bronzových nádobách — „Situlenkunst“ a v halštatské skupině v údolí Sulmy) pak autorka analyzuje i dechové hudební nástroje a dochází k závěru, že ve vých. Přiaľpi se v době halštatské patrně nejvíce používalo strunových hudebních nástrojů — forminxů a dechových nástrojů — dvojitých auloi, které také v raně historickém Řecku byly počítány k nejvýznamnějším. Vedle toho jsou z výzdoby situl známy syrinxy (podle řeckých pramenů pastýřské hudební nástroje) a dechové rohy, připomínající etruský lituus. Autorka věnuje pozornost i způsobu hry na nástroje (držení nástrojů; heraldické postavení muzikantů proti sobě — srov. mohyly 28 — může zpodobovat řeckou soutěž agon) a pokouší se odhalit genetické vztahy hudebních nástrojů vých. Přiaľpi: shledává zde především řecko-iónský vliv, pro oblast situlového umění navíc orientalizující komponentu.

Kombinačními tabulkami sleduje dále A. Eibner-Persy chronologii ödenburského inventáře: nejstarší, ale málo početné, památky klade do přechodu HaB/HaC (1. skupina); podstatná část památek spadá do 2. skupiny (HaC₁ — doba kontaktů s kulturou Basarabi, HaC₂ — klasické období) a z pozdní doby (počátek HaD) pochází hrob 148.

Cenná je i závěrečná partie o postavení ödenburské „metropole“ v rámci celého východohalštatského okruhu. Patří plně do rámce kalenderberské kultury, v níž existuje řada obdobných kumulací i samostatných pohřebišť. Nejbližší analogie jsou zvláště v Burgenlandsku (Loretto, Schandorf, Marz, Donnerskirchen), avšak i v Dolním Rakousku severně i jižně Dunaje, na jižním Slovensku a v západním Maďarsku. Kulturní kontakty analyzovaného pohřebiště jsou sledovatelné téměř všemi směry: na Balkán (jižní vlivy považuje autorka pro Ödenburg za nejpodstatnější) a až do Řecka, do Itálie, na východ až do Příkavkazi, na sever až do lužického areálu a na západ do západního halštatského okruhu. Figurální výzdoba na ödenburských zásobnicích je však jedinečná a vytváří svého druhu protiváhu figurálním výjevům situlového umění. Sám zvyk přidávat více kusů amforovitých zásobnic do hrobu, běžný na Burgstallu, se z pravidelného pohřebního ritu kalenderberské kultury vylučuje.

Specialisté mohou monografii o šopronské „metropoli“ jen přivítat. Jak jsem konstatoval již úvodem, nejde o pouhou dobře presentovanou a vybavenou materiálovou práci (dobré monografie typu „Fontes“ ovšem v archeologii mají a budou mít vždy trvalou hodnotu), nýbrž zároveň o výbornou kulturně historickou studii, vyrůstající z výjimečné a dobře zpracované pramenné základny. A. Eibner-Persy hodnotí ödenburské památky přísně v kontextu s dějinami celého východohalštatského okruhu, ale nezavírá svůj pohled ani před jinými klíčovými oblastmi evropského halštatu. Její orientace v literatuře tématu, i nejnovější, je výtečná a historické soudy, byť často velmi závažné a nové, jsou vždy opřeny o solidní dokladový materiál. Lze si jen přát, aby i ostatní materiál ze šopronské „metropole“ (ze strany maďarských badatelů) a materiál z ostatních kalenderberských lokalit Dolního Rakouska se záhy dočkal stejné dobrého zpracování.

Vladimír Podborský

Nové fragmenty řeckého románu o Sesonchósisovi.

V antickém románu o Alexandru Velikém se vícekrát objevuje zmínka o egyptském králi, který je tu nazýván Sesonchósis a k němuž je Alexandros připodobňován; na jednom místě je Alexandros výslovně oslavován jako „nový Sesonchósis“ (Ps.-Call. 1, 34, 2). Jde zřejmě o stejného krále, kterého Hérodotos 2, 102nn., nazývá Sesóstris a o němž hovoří jako o velkém válečníku, který se mimo jiné dostal až na Kavkaz do Kolchidy. Jména Sesonchósis poprvé užil Manehto (cca 300 př. n. l.); Diodóros Sicilský 1, 53, jej nazývá Sesoósis. Egyptologové dnes tohoto krále znají pod jménem Senvosret I. a kladou jej jakožto faraóna 12. dynastie do doby kolem poloviny 20. stol. př. n. l. V pozdějších starověkých vyprávěních splynula zřejmě tato osoba se Senvosretem III., faraónem asi o sto let pozdějším, a výsledkem splnutí byla legenda o legendárním dobyvateli, jemuž se válečnými úspěchy vyrovnal teprve Alexandros.

Jméno Sesonchósis se v posledních desetiletích několikrát objevilo i na papyrech z Oxyrhynchu. Poprvé bylo identifikováno na Pap. 1 826, vydaném Grenfellem a Hunttem v Pap. Oxy. XV a pocházejícím z konce 3. nebo ze začátku 4. stol. n. l. Jde o značně fragmentární text, v němž není ani jedna věta úplně zachována, z kontextu však vyplývá, že jde o rozhovor mezi Sesonchósisem a nějakou blízkou osobou z jeho rodiny.

Po čase bylo jméno Sesonchósis znovu zjištěno na Pap. 2466, jež vydal J. R. Rea v Pap. Oxy. XXVII, str. 134—136. Text se skládá z 6 fragmentů, které zřejmě patří k sobě a dávají dohromady dva sloupce po 28 řádcích. Písmo ukazuje do 3. stol. n. l., text se vztahuje k nějakému válečnému konfliktu mezi Egypťany a cizími agresory (v originálu „Araby“). Egypťané útok odrazili a jen malá část útočníků pod vedením jakéhosi Webelise byla s to uniknout.

Konečně bylo jméno Sesonchósis několikrát v poslední době zjištěno na Pap. 3 319, vydaném v Pap. Oxy. XLVII, 1980, S. Westovou. Text pochází ze 3. stol. n. l., je psán